Szegő Péter

Az állam és az egyház összefonódásának újabb jelei

VISSZHANG - L. évfolyam 23. szám, 2006. június 9.

avagy antiszekularizációs törekvések a mai Magyarországon

Az utódpárt 1994-es győzelmekor a szabad piac, a szekularizált éjjeliőrállam és az emberi jogok híveként a következőt gondoltam: "Visszajöttek a kommunisták, de legalább megszűnik az Antallék alatti állami ájtatoskodás és kiteljesedik a Wekerle 1892 és 1895 közötti kormányfősége után félbehagyott szekularizációs folyamat." Látva az 1994 és 1998 között az SZDSZ kormányzati részvételével történteket - főleg a konkordátumot a Vatikánnal -, 2002-ben nem voltam ilyen optimista. Az utóbbi négy év eseményei azonban minden képzeletet felül-, vagy ha jobban tetszik, alulmúltak, s 2003. augusztus 20-án átlépték azt az ingerküszöböt, mely fölött liberálisként nem lehet napirendre térni. (A 2004. és 2005. augusztus 20-án történtekből arra lehet következtetni, hogy 2003. augusztus 20-a nem a normától való eltérés volt, hanem maga a norma.) Az események arra utalnak, mintha Magyarországon az állam és az egyházak - főleg a legnagyobb szellemi, anyagi és politikai hatalommal bíró római egyház - elválasztása nem történt volna meg.

Az állam és az egyházak összefonódása a szimbolikus politizálás és az egyházfinanszírozás területén vehető észre. (Erről lásd korábban: Buda Péter-Fazekas Csaba-Gábor György: *Férfiszoknya és polgárosodás*, *ÉS*, 2006/11. - a szerk.)

(Szimbolikus politizálás) Még össze sem ült az új Országgyűlés, amikor Medgyessy Péter és Kovács László látogatást tett Paskai Lászlónál. "Egyház és állam egymástól külön működik, ám szükséges a kooperáció" - jelentette ki az akkor még csak leendő kormányfő a megbeszélés után. Mint elmondta, kormánya keresni fogja a jó kapcsolatot az egyházakkal.

Az új parlament első ülésén a "történelmi" egyházak képviselői díszvendégként jelentek meg. 2003. január 11-én, Erdő Péter érseki beiktatásán pedig a köztársasági, a ház- és a miniszterelnök, a Medgyessyt megelőző három kormányfő, az Alkotmány- és a Legfelsőbb Bíróság elnöke, a legfőbb ügyész, az Állami Számvevőszék elnöke, s valamennyi parlamenti párt elnöke és/vagy frakcióvezetője jelen volt az esztergomi bazilikában, sőt, Mádl Ferenc beszédet is tartott, melyben kiemelte: "Erdő Péter elődeinek életműve egyszerre jelent mércét, elvárást és támogatást." (Nem tudom, a Felsőház tagjaként az első két zsidótörvényt megszavazó Serédi Jusztiniánra - aki még 1944-ben sem volt képes egy főpásztori körlevéllel kiállni az üldözött zsidók mellett - avagy a kommunista Állami Egyházügyi Hivatalt teljesen kiszolgáló Lékai Lászlóra gondolt-e. A pályafutását szintén az ÁEH segítségével kiteljesítő Paskaira igen: köszönetet mondott neki eddigi munkájáért.)

Mádl Ferencet 2003 márciusában Rómában fogadta a pápa. Mádl letérdelt előtte.

E folyamat 2003. augusztus 20-án teljesedett ki: a Szent Jobb katonai tiszteletadásban részesült, a körmenetet hivatalos állami ünnepnek nyilvánították, s a köztársaság újonnan avatott tisztjei a Szent Korona előtt tették le a katonai esküt. (Az egykori pártállami diplomata Kovács Lászlónak a törökszentmiklósi misén való részvétele csak hab volt a tortán.)

E tendencia pillanatnyilag legújabb állomása, hogy az Alkotmánybíróság új elnökét, Bihari Mihályt 2005. november 12-én az esztergomi érseki palotában iktatták be hivatalába. (A helyzeten az sem változtat, hogy az Aranybulla ottléte döntött az ünnepség helyszíne mellett: egyrészt az Aranybullát át lehet

szállítani máshová, másrészt sehol sincs előírva, hogy az Alkotmánybíróság elnökét az Aranybulla jelenlétében kell beiktatni.)

Jelentősebb önkormányzati esemény (mint március 15-e vagy október 23-a megünneplése), főleg kisvárosban vagy falun általában csak a "történelmi" egyházak aktív közreműködésével bonyolódhat le.

Szabadelvűként nézve, az egészben az a legszomorúbb, hogy a magát liberálisnak tartó párt jobb esetben asszisztál mindehhez, rosszabb esetben - lásd a konkordátumot a Vatikánnal, ami után a párt nem mondta fel a koalíciót - részese mindennek. Az SZDSZ magatartásának oka rejtély: mind az elvi politizálás politikai haszna, mind (eredeti) elveik a szekularizáció értékei melletti megalkuvás nélküli kiállásra kötelezné a szabad demokratákat.

(Egyház-finanszírozás) Elkülönítendő egymástól a hitéleti és az oktatási célú egyház-finanszírozás. A szekularizált állam eszméjéhez legközelebbi álláspontot az SZDSZ (általában Fodor Gábor) fejtette ki: a hitéleti tevékenységet támogassa az állam adózó honfitársainknak az adójuk egy százalékáról történt rendelkezésének arányában. A Fidesz szerint viszont a népszámlálási adatok arányainak megfelelően kell az egyházak hitéleti tevékenységét támogatni (Az első kő; HVG, 2004. okt. 30.).

Az egyház-finanszírozás másik meghatározó eleme az egyházi iskolák támogatása. Az alkotmány 70/A §-a kimondja: "(1) A Magyar Köztársaság biztosítja [...] minden személy számára az emberi, illetve az állampolgári jogokat, bármely megkülönböztetés [...] nélkül. (2) Az embereknek az (1) bekezdés szerinti bármilyen hátrányos megkülönböztetését a törvény szigorúan bünteti." Ehhez képest Magyar Bálint elismerte: míg 2000-ben egy önkormányzati iskolában tanuló diák mintegy tíz százalékkal több támogatást kapott az államtól és az önkormányzattól, mint egy egyházi iskolai tanuló, addig 2004-ben ez az arány már közel húsz százalék - az egyházi iskola diákjának javára (Klubrádió, 2004. okt. 22.). Ugyanehhez hozzátette, hogy az önkormányzati iskolák tanulóinak állami támogatása még így is több mint alapítványi iskolákba járó diáktársaiké (Magyar ATV, 2004. okt. 31.).

Négyévnyi szabad demokrata kormányzati részvétel után itt tartunk.

Nonszensz.

(Mi a teendő?) A szimbolikus politizálás retrográd jelenségeinek megszüntetéséhez szükséges több olyan döntés, amelyet az ország választópolgárainak többsége talán elutasít. (A halálbüntetés eltörlése is a közvélemény nagyobbik részének egyet nem értésével találta szemben magát.) Ilyen döntés a Szent Koronának a Nemzeti Múzeumba történő visszaszállítása.

Legalább ilyen fontos a koronás címernek a Kossuth-címerrel való felváltása. Amellett, hogy a koronás címerrel kapcsolatban a szekularizáció barátainak feudális reminiszcenciái vannak, a magyar progresszív hagyományok (1848 és 1956, részben 1918 és 1945) is erre kötelezik a törvényhozókat. (Az 1989. március 15-i tüntetésre hívó röplapon - amit mások mellett a mai parlamenti pártok háromnegyede jegyzett - a Kossuth-címer látható.) Ugyanezért szükséges, hogy március 15-e, esetleg október 23-a legyen Magyarország állami ünnepe.

Elengedhetetlen a tábori lelkészi szolgálat megszüntetése. Több mint egy éve hivatásos a hadsereg, s aki a katonai pályát választja, tudja, hogy egy hierarchikus szervezet tagja lesz, ahol emberi jogait - így a szabad vallásgyakorlást - korlátozhatják.

Állam és egyház összefonódása elleni lépés a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumán belül működő Egyházi Kapcsolatok Államtitkárságának megszüntetése. A kormánynak nem feladata az egyházakkal kapcsolatot ápolni, mint ahogy nem foglalkozik államtitkárság a bélyeggyűjtőkkel és a horgászokkal sem.

A jelképesség szintjén jóval túlmutató aktus az Országgyűléstől az egyházak mint jogi intézmények megszüntetése. Ez természetesen nem betiltásukat jelenti, csak azt, hogy az egyesületekkel azonos besorolás alá esnek. Nincs racionális érv amellett, hogy a római katolikus egyház vagy a Mazsihisz más

jogi kategóriát alkot, mint a Budapesti Horgászegyesület vagy a Hayek Társaság. Ellenkezőleg: miért kell a magyar államnak saját polgárainak azon csoportja között, akik bélyeget gyűjtenek, illetve azon csoportja között, akik kálvinista módon imádják a Mindenhatót, különbséget tenni? Persze mivel az egyesületi státus a jelenlegi törvények szerint nem biztosítja azt a szintű szervezeti autonómiát, amit az egyházi igen, a kettőt egy szintre kell hozni, s nem az egyházi autonómia csorbításával, hanem az egyesületi autonómia radikális növelésével.

A szekularizációs szimbolikus politizálás egyik legfontosabb lépése a diplomáciai kapcsolatok megszakítása a Vatikánnal. Az egyházi állam ugyanis egy demokratikus legitimációval nem rendelkező teokratikus monarchia, ráadásul államfőjét túlnyomó részben nem is vatikáni állampolgárok választják meg. Ilyen alapon, bárki, aki 99 rokonával, barátjával és üzletfelével egyházat alapít (egyházalapításhoz legalább száz ember kell), majd kikiáltja annak állami függetlenségét, s területének kinevez egy ötven négyzetméteres irodát, elvárhatja, hogy Magyarország konkordátumot kössön, s a világ több mint száz állama pedig diplomáciai kapcsolatot létesítsen vele. (Az egyházi állam eszméje egyébként olyan messze van a Biblia szellemétől, mint Makó Jeruzsálemtől - de ez már a katolikus egyház belügye.)

De ez még nem minden.

Az állam akkor a legigazságosabb, ha a - rendkívül széles autonómiával felruházott - egyesületeknek (az egyházakat is beleértve, lásd fentebb) semmilyen anyagi támogatást sem nyújt - esetleg az oktatást leszámítva; erről később. Miért feladata a világnézetileg semleges államnak az adófizetők pénzén a hitéletet bármilyen módon támogatni? Miért ne az egyházak tartsák el magukat? Az evangélikusok (vagy a fafaragók) működésének anyagi terheit roppant erkölcstelen a nem evangélikus (vagy a nem fafaragó) adófizetőkre hárítani. (A Hayek Társaság ezért semmilyen állami támogatást sem fogad el, s ez így jó.) Az 1990. évi IV. törvény 3. §-a szerint "vallása, meggyőződése és azok kinyilvánítása, illetőleg gyakorlása miatt senkit semmilyen hátrány nem érhet és semmiféle előny nem illet meg". Ha a "meggyőződése" szót komolyan vesszük, akkor az ateistákat (akik - helyesen - nem kapnak anyagi támogatást az államtól ateista meggyőződésük kinyilvánítása érdekében) is figyelembe véve bármilyen hitéleti célú állami támogatás az 1990. évi IV. törvény arculcsapása. Ráadásul, ha egy egyház anyagi támogatást kap az államtól, függhet tőle. Ez árt a szekularizációnak, és magában hordja annak veszélyét, hogy az egyház tagjai autonóm honleányokból és honfiakból alattvalókká váljanak. Hosszú távon az egyházaknak is érdekük, hogy függetlenek legyenek az államtól, és tagjaik felelősen gondolkodó, az egyházukat szabad akaratukból fenntartó polgárok legyenek. Persze így kiderülne, hogy a 2001-es népszámlálás szerinti 5,6 milliós katolikus egyház jóval kevesebb lélek felett diszponál: 2004-ben 417 ezer polgártársunk döntött úgy, hogy jövedelmének egy százalékát a katolikus egyháznak ajánlja föl. A 2001-es népszámlás szerint például 432-szer annyi katolikus él a hazában, mint izraelita, viszont 2004-ben csak 63-szor annyian ajánlották fel az egy százalékot a katolikusoknak, mint az izraelitáknak. Még torzabb a kép, ha azt nézzük, hogy mindössze 31-szer annyi forintot ajánlottak föl a katolikusoknak, mint a Mazsihisznek (Egy százalékok, HVG, 2004. szept. 18.).

Tekintsünk el attól, hogy a liberális elvek szerint az állam, ahonnan csak lehet (például az oktatásból), kivonul, és fordítsuk figyelmünket a liberalizmus light, kissé szociáldemokráciásított változatára. E felfogás megengedi az oktatás állami támogatását - de csak diák és diák közti különbségtétel nélkül, lásd az alkotmány már idézett 70./A §-át. Örömteli hír, hogy Magyar Bálint célja az e téren meglévő, fent említett aránytalanság megszüntetése, kíváncsian várom a fejleményeket. Ismétlem: ha megvalósul az egyházi, az önkormányzati és az alapítványi iskolák tanulóinak egyforma állami támogatása, akkor még mindig messze vagyunk a kérdés liberális (olvasóimnak, pontatlanul: klasszikus liberális-neoliberális-libertárius) megoldásától. A hittanoktatás állami támogatása (évi 3,3 milliárd forint), az ötezer főnél kisebb települések papjainak és lelkészeinek állami jövedelemkiegészítése (évi másfélmilliárd forint), az Egyházi Kulturális Alap - vagyis ön, kedves adófizető - által abszolvált ingatlanrekonstrukciós és beruházási támogatások (évi 1,2 milliárd forint), az egyházi közgyűjtemények támogatása (évi 800 millió forint) - a sor hosszan folytatható - nemhogy a liberális, de még a média által szociálliberálisnak eufemizált

szociáldemokrata elvek szerint sem kóser dolog.

Az alábbiakat az Egyesült Államok mélyen hívő negyedik elnöke, James Madison 1785-ben írta Memorandum és tiltakozás az egyházi adók ellen címmel, amikor a virginiai nemzetgyűlés elé került egy olyan törvénytervezet, amely állami támogatásban részesítette volna a keresztyén lelkészeket. (Még egyszer: a memorandum 1785-ben született, öt évvel Mária Terézia halála után és öt évvel azelőtt, hogy II. József elbukott volna a magyar ugaron.)

"[...] A vallás [...] kívül esik a polgári társadalom fennhatóságán.

[...] Az egyházak állami intézményesülésükkel a hit tisztaságának és hatékonyságának megőrzése helyett épp ellenkező hatást értek el. [...] A jogilag intézményesült kereszténység már kipróbáltatott. És mi lett ennek a gyümölcse? A klérusban többé-kevésbé mindenhol eluralkodott a kevélység és a közömbösség, a laikusok között a tudatlanság és a szolgalelkűség, mindkettőben pedig a babonaság, a bigottság és a kirekesztés. Kérdezzük meg bármelyik felekezet tanítóit, hogy a kereszténység mikor ragyogott a legfényesebben: mindenki a politikával való összefonódás előtti korokra mutat. Ha e kezdeti állapot helyreállítását javasoljuk, amikor a tanítók a nyáj önkéntes adományaitól függtek, sokan felekezetük bukását jósolják. Mikor esik nagyobb súllyal latba a tanúságtételük: amikor érdekeik mellett, vagy amikor azok ellen érvelnek?

Milyen elszomorító jele a [...] hanyatlásnak ez a törvénytervezet! [...] Az üldöztetés jele, ahelyett, hogy az üldözötteknek oltalmat ígérne. Kirekeszti mindazokat a polgárok közötti egyenlőségből, akiknek véleménye a hit kérdéseiben különbözik a jogalkotó hatalométól. Az inkvizíciótól ugyan távolinak tűnik jelen formájában, valójában azonban csak mértékében különbözik attól. Az egyik az első, a másik pedig az utolsó lépés az intolerancia útján." (Új Exodus, 2002/5.)

Hát igen.

Az SZDSZ-t talán leszámítva a parlamenti pártoktól hiábavaló elvárni a szekularizáció rendíthetetlen képviseletét. Ez érvényes az MSZP-re is: az utódpárt minden elképzelhető fórumon a nagy egyházak kegyeit keresi; amellett, hogy nem túl szociáldemokrácia-kompatibilisen, feleslegesen is: a katolikus papok és református lelkészek nem az MSZP-re való szavazást javasolták a minap a szószékről. Az SZDSZ által jegyzett Kék Könyv (leánykori nevén A rendszerváltás programja, 1989) pedig minden bizonnyal a Mérleg utcában maradt. Érdemes visszamenni érte és megkeresni, ezt írja többek közt: "Szüntessék meg az egyházi pénzügyekhez való általános költségvetési hozzájárulást. (Kiemelés az eredetiben - Sz. P.) Az egyházak maguk fedezzék személyi és dologi kiadásaikat. Ez nem csupán a társadalmi igazságosságnak, hanem a bibliai elveknek is megfelel."

A parlamenti pártoknak az állam és az egyházak elválasztásának kérdésében tanúsított, jobb helyeken 220 éve meghaladott gyakorlatát ellensúlyozandó, az egyetlen párt, amelytől esetleg mégis várható e témában némi progresszió, a Szabad Demokraták Szövetsége. Épp ezért tartom - minden fenntartásom ellenére - örvendetesnek, hogy az SZDSZ nem került ki az Országgyűlésből. Remélem, a párt a szekularizáció ügyében végre a sarkára áll. Ha egy párt a liberális elveket, többek közt a szekularizációt következetesen és megalkuvás nélkül képviselné az Országgyűlésben, javaslatait a többség lesöpörné az asztalról. De az ilyen jellegű kérdések: a múlttal való határozott szembenézés, a további radikális privatizáció, a parasztság állami anyagi támogatásának megszüntetése, az operettnyilasok emberi jogainak tiszteletben tartása vagy a politikai és a gazdasági hatalom összefonódása elleni fellépés folyamatos napirenden tartása egyszer elvezethet oda, hogy a liberalizmus az eddiginél mélyebb gyökeret verjen kissé kádári, kissé horthysta nosztalgiájú hazánk közgondolkodásában.

Szegő Péter